

Z dějin každodennosti: Hnus a špína v moderním městě

Metodika

Obsah

Didaktické a metodické principy	2
Edukační cíl/e a jejich vazba na vzdělávací oblasti RVP	4
Anotované rozšiřující informační zdroje (pro učitele).....	5
Doporučený průběh vyučovací hodiny	6
Možné průchody DVZ	8

Tento výstup lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons [BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/). Uvedené se nevztahuje na díla nebo jiné předměty ochrany (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou ve výstupu užity zejména na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv, jak je uvedeno u konkrétního jednotlivého předmětu ochrany.

Didaktické a metodické principy

Odkaz na materiál: <https://digikult.phil.muni.cz/wp-content/DVZ/zivot-ve-meste/zivot-ve-meste.html>

Cílem materiálu je žákům hravou formou přiblížit aspekty každodenního života v měšťanské společnosti 19. století, zvláště se zaměřením na osobní hygienu a vývoj sanitárních zařízení a hygienického mobiliáře, potažmo městskou hygienickou infrastrukturu. Materiál poukazuje na typické problémy spojené s urbanizací a na příkladu velké asanace Brna (1896-1916) demonstruje, jak byly tyto problémy řešeny.

Klíčové otázky:

1. Jak vypadal všední život ve městě v polovině 19. století?
2. Jsou naše hygienické či bytové standardy něčím pevným nebo prochází změnami? Jak tyto změny mohou ovlivňovat další oblasti našeho života?

Edukační cíl/e:

1. Žák si je vědom hygienické situace a je schopen popsat vybavení běžné městské domácnosti 19. století. (zapamatování si)
2. Žák si uvědomuje rozdíly v hygienické úrovni domácnosti v různých historických epochách. (analýza)
3. Žák je schopen posoudit důsledky urbanistických změn a vyhodnotit nejudržitelnější variantu. (hodnocení)
4. Žák dokáže navrhnout citlivé a udržitelné urbanistické změny v místě svého bydliště. (tvorba)

Výstupy z interakce s DVZ:

1. Znalostní rovina: Žák zná základní aspekty bydlení ve městě v polovině 19. století; zná pojem asanace a dokáže ho vyložit; zná základní sociální aspekty života ve městě v polovině 19. století; je seznámen s každodenností jako s historicky zkoumatelným fenoménem.
2. Dovednostní rovina: Žák dokáže pracovat s denním tiskem z 19. a 20. století; na základě četby provádí rozhodnutí o dalším postupu a informace z ní získané užívá pro řešení problému; dokáže zkušenosti ze studia aktualizovat a historické fenomény reflektovat dnešní hodnotovou optikou.
3. Hodnotová rovina: Žák reflektuje problém bytové otázky v polovině 19. století ve městech; chápe význam hygieny pro strukturaci a fungování společnosti, její vliv na sociální uspořádání a životní komfort; je si vědom benefitů, které mu přináší současná doba a současně reflektuje náklady, které jsou s tímto „pohodlným životem“ spojeny.

Klíčové kompetence, které jsou v DVZ rozvíjeny:

- o Kompetence k řešení problémů:
 - rozpozná problém, objasní jeho podstatu, rozčlení ho na části
 - zvažuje možné klady a zápory jednotlivých variant řešení, včetně posouzení jejich rizik a důsledků
- o Kompetence sociální a personální:
 - odhaduje důsledky vlastního jednání a chování v nejrůznějších situacích, své jednání a chování podle toho koriguje
- o Kompetence občanská:
 - chodu společnosti a civilizace uvažuje z hlediska udržitelnosti života, rozhoduje se a jedná tak, aby neohrožoval a nepoškozoval přírodu a životní prostředí ani kulturu

- posuzuje události a vývoj veřejného života, sleduje, co se děje v jeho bydlišti a okolí, zaujímá a obhajuje informovaná stanoviska a jedná k obecnému prospěchu podle nejlepšího svědomí

Použité vzdělávací paradigma a edukační metody/přístupy/aktivizační prvky:

- o Situačně podmíněné učení, hraní rolí
- o Konstruktivistické metody
- o Práce s dobovými materiály, s digitalizovaným kulturním dědictvím
- o Využití narativních a hermeneutických přístupů v historiografii
- o Skupinová práce a diskuse

Předchozí znalosti, (digitální) dovednosti a zkušenosti učitele: U lektora se očekává dobrá znalost každodenního života v 19. a na počátku 20. století, vhodná je základní orientace ve urbanistickém vývoji v Brně či v jiných městech (např. v místě bydliště). Téma lze prohloubit o znalost reálií 19. a 20. století.

Edukační cíl/e a jejich vazba na vzdělávací oblasti RVP

- **Geografie**
 - Sociální prostředí: identifikuje obecné základní geografické znaky a funkce sídel a aktuální tendence ve vývoji osídlení.
- **Dějepis:**
 - Osvícenství, revoluce a idea svobody, modernizace společnosti: Vysvětlí expanzivní záměry velmocí v okrajových částech Evropy a v mimoevropském světě, jež byly příčinou četných střetů a konfliktů daného období.
- **Environmentální výchova:**
 - Člověk a životní prostředí: Jakým způsobem člověk využívá vodu, jaké jsou nejčastější příčiny jejího znečištění, čím je způsoben nedostatek pitné vody a jaký má dopad na společnost.

Anotované rozšiřující informační zdroje (pro učitele)

Vybrané zdroje k tématu jsou dostupné v [digitální sbírce](#) vytvořené knihovnicí Moravské zemské knihovny. Při výběru dokumentů byly uplatněny odborné kurátorské postupy.

Další doporučené informační zdroje:

[Máte doma záchod? Patříte k těm šťastnějším](#) – článek na webu Člověk v tísní o přístupu k funkčním toaletám v různých částech světa.

[Z dějin české každodennosti. Život v 19. století](#) – obsáhlá publikace popisující každodenní život v 19. století.

[Toalety, nočníky a jiné souvislosti](#) – publikace, která zábavnou formou přibližuje tematiku vývoje hygienického mobiliáře, včetně zajímavostí a kuriozit. Je bohatě ilustrovaná.

[Kapitoly z hospodářských dějin Moravy a Slezska v 19. a 20. století: průmysl, technika a exaktní vědy](#) – kniha nabízí různá témata zpracovaná do kratších kapitol především v oblasti hospodářské, technické a sociální oblasti.

[Morava a Slezsko v hospodářských a sociálních souvislostech v I. polovině 20. století](#) – kniha nabízí v jednotlivých kapitolách témata jako textilní průmysl, studium na přelomu 19. a 20. století, dějiny knihoven, sociální otázky, nové formy bydlení (Kolonie Nový dům v Brně 1928) atp.

Doporučený průběh vyučovací hodiny

Časová dotace: 45 minut

Cílová skupina: žáci vyšších ročníků osmiletého a šestiletého gymnázia, 1. až 4. ročníku čtyřletého gymnázia

Počet žáků: limitován počtem počítačů, tabletů nebo dalších zařízení pro žáky

Využité vzdělávací technologie: vlastní počítač nebo mobilní zařízení (tablet, mobilní telefon) s připojením na internet

Výstupy žáka z interakce s DVZ: návrh plánu asanace a diskuse návrhů, případně projekt (viz Alternativy)

Evaluační prvky použité učitelem: analýza návrhů asanace a diskuse žáků

Další možné didaktické pomůcky, materiál: Doporučujeme mít k dispozici dobovou mapu Brna (např. [tuto z roku 1862](#), případně [tuto z let 1891-1902](#)).

Předchozí znalosti, dovednosti a zkušenosti žáků: Očekává se základní znalost českých dějin v prvním období formování moderního českého národa (1859-1914).

Didaktická úskalí/limity: Materiál pracuje s vizuálními materiály, je proto nevhodný pro nevidomé a slabozraké žáky bez asistence.

Příprava učitele na hodinu: Předpokladem pro úspěšný průběh výuky je to, aby před zahájením vyučovací hodiny byly připraveny vzdělávací technologie v aktivním stavu a aby byly zajištěny všechny technické podmínky pro práci žáků s DVZ. Pokud žáci využívají své mobilní telefony nebo tablety, je žádoucí předem je požádat, aby si na vyučovací hodinu svá zařízení aktivovali. Učitel by se také měl seznámit s materiálem a připravit si otázky k diskusi.

Doporučený průběh vyučovací hodiny:

Úvod	<p>Učitel uvede téma otázkou, co žáci vědí o hygienických podmínkách ve městech 19. století. Může jim pomoci nastíněním podtémat (kvalita bydlení, přístup k vodě, nakládání s odpady apod.). Nápady žáků v tento moment nijak nehodnotí ani nekomentuje.</p> <p>Poté nasdílí žákům odkaz na DVZ a vyzve je k jeho průchodu. Upozorní je na to, že ačkoli se v DVZ vyskytují úkoly, nejedná se o test a nezáleží tak tedy na tom, zdali žáci odpoví správně. Současně je však dobré žáky upozornit na to, že příběh může v závislosti na jejich odpovědích skončit pro postavu různě (pro vysvětlení principu bodování odpovědí viz „Možné průchody DVZ“).</p>	5 minut
Samostatná práce s DVZ	<p>Zadání učitele: Projděte si první část materiálu (tj. po konec příběhu). Pokuste se sledovat všechny doprovodné materiály, které jsou vám nabízeny. Průchod DVZ vám zabere asi 20 minut.</p> <p>Práce žáků: Žáci samostatně procházejí DVZ a plní zadané úkoly.</p>	20 minut
Skupinová práce	<p>Zadání učitele: Pokračujte přečtením informací o asanaci Brna (pokud žáci neznají pojem „asanace“, zde je vhodné jim ho vysvětlit) a zadání úkolu. Rozdělte se do skupin (ideálně po 4-6 členech v závislosti na celkovém počtu žáků ve třídě, max. doporučený počet skupin ve třídě je 5-6) a společně se zamyslete nad tím, jak by mohla asanace Brna proběhnout jinak. Máte na to 10 minut. (Pokud žáci prostředí Brna neznají, je možné zadání vztáhnout k místu bydliště či nechat místně neukotvené.)</p> <p>Práce žáků: Žáci se seznámí se zadáním úkolu. Poté se rozdělí do skupin a společně pracují na zadaném úkolu.</p>	10 minut
Prezentace výsledků	<p>Zadání učitele: Každá skupina nyní ostatním přednese své návrhy.</p> <p>Práce žáků: Mluvčí každé skupiny postupně přednesou zbytku třídy své návrhy. Zbytek třídy pak může hlasovat o nejlepším návrhu a pomyslně tak zvolit vítěze voleb. V případě vyšší časové dotace je žádoucí návrhy žáků podrobit skupinové diskusi, kde budou mít příležitost obhájit své návrhy.</p>	10 minut

Alternativa 1: Žáci si mohou DVZ projít sami před hodinou (doma), hodina pak může být věnována reflektivní aktivitě a/nebo navazujícímu výkladu v souladu s učebním plánem.

Alternativa 2: Reflektivní aktivitu zadanou v rámci DVZ je možné různě modifikovat v závislosti na časových možnostech a vzdělávacím kontextu. Je tak možné např.:

- nepojímat zadání obecně, ale zadat každé ze skupinek dílčí téma, kterému se mají věnovat (např. voda, kanalizace, výstavba, doprava, nakládání s odpady...)
- namísto návrhů řešení se věnovat pouze identifikaci problémů, a to v minulosti (formulace na základě DVZ), přítomnosti a budoucnosti
- zadat aktivitu jako individuální domácí úkol aplikovaný na konkrétní místo bydliště žáků

Možné průchody DVZ

Digitální vzdělávací zdroj je rozdělen do dvou samostatných příběhů (chlapec a dívka), které jsou však až na mírné obměny velice podobné. V několika místech se musí žák rozhodnout, jak zareaguje na danou situaci, na další vývoj příběhu však tyto volby nemají vliv. Každá volba je ovšem odměněna body – body zdraví (HP) a společenskými body (SP). Na začátku příběhu má žák od každého typu 10 bodů, od nichž se následkem jeho voleb body odečítají. Od počtu bodů se pak odvíjí konec příběhu. Výsledný počet bodů zdraví určuje, jestli žákova postava zemře na tyfus nebo přežije, společenské body zase rozhodují o tom, jestli se uplatní ve své nové společenské roli.

Ad 1: „[...] své místo, kam se ukládá ke spánku. Kam se uložíš ty?“

Do obytné místnosti. /0 HP, -2 SP/ Spánek v obytné místnosti je nejzdravější variantou, nicméně je společensky nejméně vhodná, protože vyvolá odpor rezníkových dcer.

Do kuchyně. /-2 HP, -1 SP pro chlapce, 0 SP pro dívku/ Tato volba je nejméně zdravá, ze společenského hlediska je však vhodnější, protože žák nepřekáží rodině a o prostor se dělí pouze se služebnou. V případě dívky se pak jedná o optimální možnost, jelikož je to ona, kdo v domácnosti zastává roli služebné.

Do přípravně. /-1 HP, 0 SP/ Nocování v přípravně je méně zdravé než v obytné místnosti, ale zdravější než v kuchyni. Jde také o společensky nejvhodnější variantu, protože žák tak nikomu z rodiny nepřekáží. Tuto možnost má na výběr pouze chlapec, dívce nabídnuta není.

Ad 2: „[...] kam lidé v tomto velkém domě vlastně chodí na záchod. Kde budeš hledat toaletu?“

Na dvorku. /-1 HP, -2 SP/ Pokud se žák rozhodne vykonat potřebu do odpadní jímky, utrhne si ostudu, a nakonec je i tak nucen vyhledat společnou toaletu na pavlači.

V bytě. /-1 HP, -1 SP/ V případě, že se žák pokusí použít nočník, je služebnou (u chlapce) nebo paní domácí (u dívky) vyhnán na pavlač, kde se nachází společná toaleta.

Na pavlači. /-1 HP, 0 SP/ Jedná se o nejlepší volbu, jelikož žák zamíří rovnou na toaletu (kde skončí v každém případě), aniž by se u toho nějak společensky znemožnil.

Ad 3: „[...] dojde ti, že vlastně nevíš, kam máš pro vodu jít. Kam se vydáš?“

K nejbližší kašně. /-1 HP, -1 SP/ Jde o poměrně neutrální volbu, ačkoli voda z kašen byla ve městech často kontaminovaná.

Zpět do domu, někde tam určitě bude vodovod. /0 HP, 0 SP/ Tato volba je nejvhodnější zdravotně i společensky, protože voda ze studny je nejméně závadná a nanosit ji zpět do domu netrvá dlouho.

K řece. /-2 HP, -2 SP/ Voda z řeky je zdravotně závadná a navíc je daleko, proto je tato volba nejméně vhodná jak ze zdravotního, tak společenského hlediska.

Ad 4 (chlapec): „Stojíš před krámkem s nevábně zavánějším kbelíkem a přemýšlíš, kam s jeho obsahem.“

Na ulici. /-2 HP, -2 SP/ Ačkoli vylévání splašků na ulici byla v 19. století běžná praxe, nešlo o nic

Ad 4 (dívka): „[...] plátěný pytlíček s chlorovým práškem a hliněný hrnec plný bramborové mouky. Co uděláš?“

Rozpustíš ve vodě s prádlem trochu chloru. /0 HP, 0 SP/ Tato volba je žádoucí, jelikož není nijak zdraví škodlivá a je schválena i paní domácí.

zdravého. Touto volbou žák navíc vzbudí nelibost sousedky, pod jejímž oknem se svodnice nachází.

Do jímký na dvoře. /-1 HP, 0 SP/ Jde o zdravotně lepší (ačkoli ne optimální) volbu, která je navíc společensky akceptovatelná.

Rozpustíš ve vodě s prádlem trochu modřidla. / 2 HP, -1 SP/ Modřidlo se sice k bělení běžně používalo, ovšem žák jej zde z nevědomosti užije špatně, čímž nepotěší paní domácí. Jde navíc o nezdravou variantu, jelikož modřidlo je toxické.

Uděláš to, na co jsi zvyklá z domova – prádlo rozprostřeš po dvorku, aby se vybělilo na slunci. /-1 HP, -2 SP/ Tato volba je jen málo zdravotně závadná, zato ale společensky neakceptovatelná (prádlo se zašpiní).

Ad 5: „Jak vypadá tvoje večerní hygiena?“

Tato aktivita není bodována. Správné volby jsou následující:

Pro chlapce:

1. Obličej a ruce si opláchněš ve studené vodě.
2. Zuby si očistiš kartáčkem namočeným v čisté vodě.
3. Vlasy si nijak neumýváš ani nečešeš.
4. Spodní prádlo si neměníš, jdeš spát v tom, co jsi měl celý den na sobě.

Pro dívku:

1. Obličej a ruce si opláchněš ve studené vodě.
2. Zuby si očistiš kartáčkem namočeným v čisté vodě.
3. Vlasy si pročeseš hřebenem.
4. Spodní prádlo si neměníš, jdeš spát v tom, co jsi měla celý den na sobě.

Ad 6: „[...] doma totiž nemáte koupelnu ani tekoucí vodu. Jak tedy bude dnešní rodinné koupání vypadat?“

Každý se sám umyje v lavoru. /-1 HP, 0 SP/ I když žák zvolí tuto možnost, nakonec se rodina vykoupe ve společné vaně, protože si to jako jedna z majetnějších může dovolit (na rozdíl od chudších rodin, které se musely spokojit s lavorem).

Půjde se do městských lázní. /0 HP, 0 SP/ Tato možnost je společensky akceptovatelná a o něco hygieničtější než domácí koupel. V 19. století bylo hlavním účelem městských lázní poskytnout obyvatelům města místo, kde se mohou vykoupat, protože přístup k vodě ve městech byl ztížený.

Napustí se vana, ve které se všichni vykoupou. /-1 HP, 0 SP/ Tato volba vede ke stejnému výsledku jako první možnost – celá rodina se vykoupe ve společné vaně. Jde o společensky akceptovatelnou, ale méně hygienickou možnost.

Možné konce příběhu

V závislosti na počtu dosažených bodů může žák dosáhnout několika různých konců:

Body zdraví (HP):

- HP 5≤: Žák se vyhne všem zdravotním nástrahám a dožije se vysokého věku.
- HP <5: Žák umírá na tyfus.

Společenské body (SP):

- SP 5≤: Žák se ve městě uplatní, vystuduje gymnázium a ožení se s řezníkovou dcerou (chlapec) / provdá se za pekařského učně (dívka).
- SP <5: Žák je vyhnán z řezníkovy domu a vrací se zpět k rodičům.